

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 658:314

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТ

О.В. Григор'єва, кандидат економічних наук.

О.В. Хадарцев, кандидат економічних наук.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

© Григор'єва О.В., 2017.

© Хадарцев О.В., 2017.

Стаття отримана редакцією 12.12.2017 р.

Вступ. Сучасна демографічна ситуація в Україні викликає занепокоєння. Скорочення чисельності населення, зниження тривалості життя і народжуваності, від'ємне сальдо міграції стали характерними ознаками новітніх демографічних тенденцій. Більш того, останні перегляди прогнозів ООН і ймовірнісних прогнозів чисельності населення світу та його регіонів, розроблених ПІАА (The International Institute for Applied Systems Analysis) указують на можливість поширення депопуляційних процесів на більшість країн світу [1]. У той же час досвід розвитку європейських міст свідчить, що завдяки реалізації комплексної стратегії розвитку населених пунктів можна досягнути стабільного приросту населення, змінити його структуру, вплинути на показники якості життя. Тому актуальним стає вивчення й запозичення досвіду інтегрованого розвитку міст європейських країн для стабілізації та поліпшення демографічної ситуації у містах України.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Кількісні та якісні показники відтворення населення визначаються чинниками зовнішнього середовища, насамперед умовами життя: економічними, соціальними, екологічними. Тому дослідження демографічних процесів є багатоаспектним. Так, проблемами впливу соціально-економічних факторів на демографічну ситуацію займаються науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, зокрема Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, С.Ю. Аксьонова та інші [2]; С.І. Пирожков звертав увагу на вплив екологічних аспектів на стан відтворення населення [3]; демографічні аспекти територіального розвитку міст розглядалися у працях Ю.А. Дмитренко [4]. Проте, на нашу думку, поліпшення демографічної ситуації в країні потрібно починати з удосконалення якісних характеристик життя в містах України, що є завданням їх інтегрованого розвитку.

Постановка завдання. Чисельність населення, його структура та якісний склад є основою економічного й соціального розвитку країни. Нарощування економічного потенціалу країни, її зміцнення неможливі без поліпшення демографічної ситуації. Тож на сьогодні актуальним стає завдання розроблення стратегії розвитку міст України з метою подолання у тому числі й демографічної кризи. Багатьом європейським містам вдалося успішно виконати подібне завдання, тому доцільним є вивчення європейського досвіду та його запозичення для збільшення чисельності населення в містах України.

Основний матеріал і результати. Практично кожне місто в Україні, крім м. Київ, на сьогодні стикається з проблемою суттєвого зменшення чисельності своїх мешканців [5]. Серед причин таких тенденцій учені вбачають як історичні (дві світові війни, три голодомори, Чорнобильська катастрофа), так і політичні та економічні – затяжна системна криза 90-х років минулого століття [1].

Останнім часом до факторів знижуваності народжуваності, зростання смертності та скорочення тривалості життя додалася й масштабна міграція – відплив населення на роботу до різних, переважно європейських, країн, часто з набуттям трудовими мігрантами з України статусу постійних мешканців країн-реципієнтів. Так, наприклад, кількість мешканців м. Полтава за період з 2001 по 2017 роки знизилася за показником постійного населення з 310 до 285 тис. осіб; динаміка зміни чисельності представлена характеристикою, наведеною на рисунку 1, а порівняння цього показника з тенденціями зміни чисельності мешканців інших міст України дає змогу зробити висновок, що подібний тренд є характерним для їх переважної більшості.

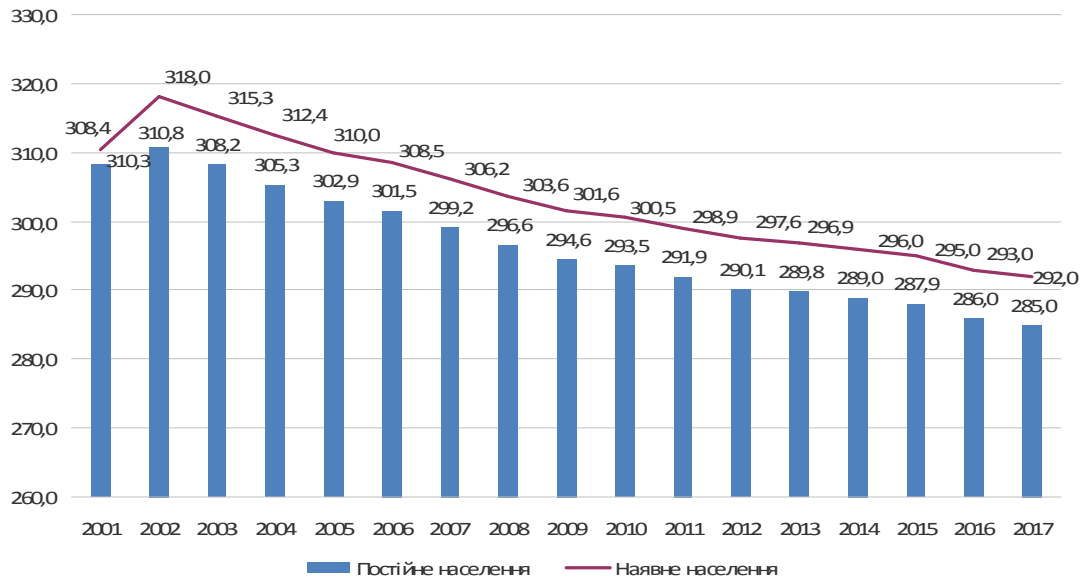

Рис. 1. Динаміка чисельності наявного та постійного населення м. Полтава у 2001–2017 роках, тис. осіб (за даними Державної служби статистики України)

Прогноз чисельності населення міста, розроблений у рамках реалізації Концепції інтегрованого розвитку м. Полтава, дає підстави стверджувати, що, якщо докорінним чином не змінити ситуацію у місті, то кількість мешканців до 2030 року може знизитися до рівня 250 тис. осіб, а до 2050 року становитиме близько 215 тис. осіб. Крім того, відбудуться зміни у структурі населення у бік зменшення його працездатної частини, яка до того ж є населенням у репродуктивному віці, що означатиме, з одного боку подальше зниження народжуваності, а з другого – збільшення навантаження з утримання непрацездатних осіб на одну особу працездатного віку [6].

Для подолання негативних тенденцій депопуляції варто запозичити досвід європейського розвитку міст, які поруч з розв’язанням проблем соціально-економічного зростання забезпечують постійне збільшення чисельності своїх мешканців.

Так, наприклад, німецьке місто Ессен за історію свого розвитку переживало часи від економічних підйомів до занепаду. Демографічна ситуація в ньому характеризувалася такими значеннями. У 1970 році в місті налічувалося 696,4 тис. мешканців, 1990 – 627 тис. осіб, до 2000 року – 595,2 тис. осіб, за даними перепису населення, у 2011 році в місті залишилося 565,9 тис. осіб [8]. Економічне зростання Ессена у другій половині ХХ століття забезпечували вугілля, сталь, важка промисловість. Індустріалізація супроводжувалася серйозними екологічними проблемами, зокрема й забрудненням річки Рур. Разом із занепадом вугільної та сталеливарної промисловості в Німеччині наприкінці ХХ століття, місту довелося пережити серйозні структурні зміни. Воно застосувало так званий «архітектурний, ландшафтний та водний менеджмент», результат якого – перетворення міста на територію «зеленої зони» з отриманням титулу «Зеленої столиці Європи» у 2017 році, створення міста шопінгу та креативних індустрій. Як наслідок, чисельність населення становила у 2017 році 590 тис. осіб [7].

Показовим є те, що демографічні аспекти завжди залишаються головними у розвитку європейських міст. Так, стратегія розвитку Берліна до 2030 року зосереджена на тому, щоб мешканці мали гідну роботу, а місто стало прикладом того, як освіта та підвищення кваліфікації впродовж усього життя зможуть розв’язати проблему зайнятості. Берлін презентує себе як універсальне,

соціально відповідальне, глобальне місто, що забезпечує соціальний захист; місто, яке надає можливості для розвитку творчості кожного.

З метою забезпечення демографічного зростання стратегія Берліна передбачає [9]:

–забезпечення освітньої інфраструктури високого рівня. Пріоритетними є інвестиції в освіту: забезпечується різноманітність освіти, в той час як кампанії з поліпшення якості й установа чітких критеріїв сприяють розбудові інфраструктури та потенціалу, відповідно до вимог Берліна й рівня його зростання;

–розвиток дитячих садків та шкіл як основи надання освіти. Заохочується співпраця між школами, населенням і позааудиторними місцями для навчання. Забезпечується будівництво шкіл на довгостроковій основі;

–підвищення освітніх стандартів. Заохочується індивідуальна підтримка для кожної дитини змалечку, переглядаються та адаптуються навчальні й інтеграційні програми. Пропонується широкий спектр можливостей для подальшої освіти і підвищення кваліфікації молоді та людей старшого віку;

–гарантування хороших робочих місць. Основна увага зосереджена на систематичному набутті нових кваліфікаційних навичок, що вимагаються на ринку праці. Це найкраще втілюється шляхом використання ряду різноманітних засобів і через тісну співпрацю між федеральними та місцевими органами влади з питань освіти;

–посилення цільової освіти й навчання для працівників корпоративного сектора. Економічний розвиток Берліна збільшує роль навчання та розвитку робочих навичок, а також забезпечує особливу підтримку малому й середньому бізнесу;

–забезпечення та посилення позааудиторних освітніх майданчиків. Заклади культури, зелені й відкриті зони, ігрові майданчики та спортивні поля є такими позааудиторними освітніми місцями і водночас важливими стартовими точками для міської громади, яка постійно прагне до самовдосконалення;

–перетворення бібліотек на освітні локації й центри позааудиторного навчання. Бібліотеки – це стратегічні партнери у сфері освіти; вони пропонують некомерційні можливості для обміну та групової роботи, співпрацюють із зацікавленими представниками зі сфери міського розвитку, бізнесу й громадянського суспільства;

–перетворення освітніх закладів у комплексні установи. Освітні установи створюються (реорганізуються), щоб забезпечити ширший доступ до освіти та відповідати комплексним стандартам; забезпечується навчання й підготовка для вчителів.

Креативні індустрії на сьогодні виступають потужним джерелом забезпечення зайнятості населення, реалізації творчого потенціалу людини, зростання економіки європейських міст, що, беззаперечно, має позитивний вплив на процеси демографічного відтворення.

Із цією метою стратегія Берліна передбачає такі заходи:

–підтримка й розвиток місць і приміщень для творчої та культурної діяльності. Майнова політики спрямована на забезпечення й розвиток таких місць з оцінюванням реальних потреб за допомогою інструментів будівництва та планування;

–поліпшення ділових навичок митців, які працюють у сфері творчості й культури. Навчання та тренування допомагають підприємцям з різними можливостями започаткувати власну справу на ринку креативних індустрій, що постійно оновлюється й зростає.

З метою створення комфортних умов проживання мешканців у місті стратегія Берліна передбачає:

–підтримку розвитку районів міста. Комфорт проживання повинен бути забезпеченим у кожному районі міста незалежно від того, наскільки далеким цей район є від центру міста;

–створення комфортного життєвого простору. Політика розвитку житлового сектора розроблена для підтримки життєвого простору за обґрунтованою ціною та створення нового, доступного житла;

–об'єднання й розвиток житлового фонду з доступним розміром орендної плати для осіб з низьким та середнім рівнем доходу й збільшення кількості низьких рентних платежів;

–постійний моніторинг з питань охорони навколишнього середовища та поліпшення здоров'я через зниження забруднення довкілля. Усунення багатьох джерел забруднення й розвиток зелених та інших громадських місць для зустрічей і спорту є основним завданням розвитку міста;

–забезпечення існування місцевих магазинів та інших об'єктів соціальної інфраструктури у кожному районі міста відповідно до потреб населення;

–забезпечення розвитку міської інфраструктури мереж газо- водопостачання, електроенергії;
 –збереження та розвиток зелених і відкритих ділянок з метою використання їх як зон для відпочинку й підтримки комфортного середовища перебування мешканців міста.

Це далеко не повний перелік заходів, спрямованих на розвиток Берліна до 2030 року та підтримки й розвитку комфортного середовища проживання його мешканців. Проте постійне піклування про населення міста, задоволення всіх економічних, екологічних, соціальних потреб має своїм наслідком збільшення чисельності населення з 2011 до 2014 року на 175 тис. осіб; лише за період 2014 року кількість мешканців міста зросла на 44700 осіб [9].

Ще один з напрямів збільшення чисельності населення міст, який можна запозичити з досвіду розвитку міст Європи, – це створення додаткових робочих місць за рахунок розвитку інноваційної економіки. На сьогодні інноваційна інфраструктура економіки може бути представлена такими об'єктами, як: технологічний парк (створення сприятливого середовища для комерціалізації технологій, розроблених у наукових організаціях, та високотехнологічних підприємств, у т.ч. малого бізнесу); дослідницький парк; науковий парк; бізнес-інкубатор; технологічний інкубатор; центр трансферу технологій; офіси комерціалізації технологій; індустріальний парк; технологічний центр; зона розвитку нових і високих технологій; експортно-орієнтовані зони.

Наприклад, Turku Science Park розташований у південно-західній Фінляндії на території однойменного міста (Турку). Він був заснований 1988 року і є одним з найстаріших технопарків країни; сучасну назву та статус було отримано ним у 2002 р. За перші 12 років існування технопарку населення міста зросло на 8,4%, за наступні 10 років – ще на 2%, надалі зростаючи в середньому на 0,8% у рік. Загальний приріст населення за час існування технопарку склав 26850 осіб (таблиця 1) [10].

Фінський Lahti science and business park розташований на півдні Фінляндії в місті Лахті, він почав свою діяльність у 2008 р. Збільшення чисельності населення міста внаслідок створення технопарку (яке до того скорочувалося) склало 16% за 8 років його існування. Позитивний вплив щодо приросту населення міст також зчинили: чеський технопарк у м. Брно, технологічний парк Клайпеди, розташований в академістечку Клайпедського університету (Литва), та ін. [6].

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення м. Турку

Рік	1980	1990	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Чисельність населення, тис. осіб	163,7	159,2	172,6	176,1	177,3	178,7	180,3	181,6

Висновки. Змінити негативні демографічні тенденції, що склалися в містах України, та забезпечити принаймні уповільнення скорочення чисельності населення міста можна за рахунок факторів зростання народжуваності, зниження смертності, продовження тривалості життя, приросту позитивного сальдо міграції. Як свідчить європейський досвід, перелічені фактори будуть давати позитивний ефект тільки у разі розроблення та реалізації стратегії комплексного інтегрованого розвитку міст, яка орієнтована на потреби мешканців, забезпечує їх зайнятість і доходи; створює комфортні умови проживання у місті з розвиненою сучасною інфраструктурою та чистим природним середовищем, з великою кількістю зелених зон і громадських просторів; у місті, де є можливість реалізації власного потенціалу розвитку кожної людини, які б особливі потреби вона не мала.

Особливо слід потурбуватися про розвиток інноваційної економіки, економіки знань та креативних індустрій у містах України, тому що досвід розвитку міст країн Європи показує, що саме цей напрям розвитку економіки здатний забезпечити значну кількість нових робочих місць, на котрих працюють переважно молоді люди; люди, які знаходяться у репродуктивному віці, що може позитивно вплинути на підвищення рівня народжуваності.

За умови створення нових робочих місць і комфортних умов проживання у містах Україна також має потенціал поліпшення демографічної ситуації за рахунок зворотної трудової міграції та повернення заробітчан додому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів). / За ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К. : Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
2. Населення України: демографічні складові людського розвитку / за ред. О.М. Гладуна. – Умань : Видавець «Сочінський», 2015. – 180 с.
3. Пирожков С.І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України / С.І. Пирожков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11854/01-Pirojkov.pdf>
4. Дмитренко А. Ю. Територіальний розвиток міст: демографічний аспект / А. Ю. Дмитренко // Містобудування та територіальне планування. – 2012. – Вип. 45(1). – С. 240–245. – [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2012_45(1)_37).
5. Населення міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrmap.org.ua/Naselenie_ukr.htm
6. Демографічний прогноз розвитку населення м. Полтави на період до 2050 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B9bbOkCYFnOhb3RCcmUxWmgwb00/view>
7. Від вугільного центру до зеленої столиці Європи: історія перевтілення Ессена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/від-вугільного-центру-до-зеленої-столиці-європи-історія-перевтілення-ессена/a-3700292>
8. Эссен. Население [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naseleniye.population.city/germaniya/essen/>
9. Стратегія Берліна 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuserc6fd2a/2030-66419585>
10. Турку. Население [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

УДК 658:314

Olesya Hryhoryeva, PhD in economics, associate professor. **Oleksandr Khadarcev**, PhD in economics, associate professor. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **European experience of demographic development of cities.**

A modern demographic situation at Ukraine causes a disturbance. Reduction of quantity of population, decline of life-span and birth-rate, negative balance of migration, became the characteristic signs of the newest demographic tendencies.

Experience of development of European cities testifies at the same time, that due to realization of complex strategy of development of settlements, it is possible to attain the stable increase of population, change his structure, influence on the indexes of quality of life. Therefore a study and borrowing of experience of development of cities of the European countries become actual for stabilizing and improvement of demographic situation in cities and villages of Ukraine.

So, for example, the German city Essen for history of the development experienced times from the economic getting up to the decline. The economy growing of city in the second half of XX of century was provided by coal, steel, heavy industry. Together with the decline of coal and steel-making industry in Germany at the end of 20th century, it was to outlive serious structural changes a city. A city applied the so-called "architectural, landscape and water management" result of that presented a population in 2017 already 590 thousand persons.

Model is that demographic aspects always remain main in development of the European cities. Strategy of development of Berlin is 2030 to concentrated on that the habitants of city had deserving work, and a city became the example of that, how education and in-plant training during all life will be able to decide the problem of employment. The consequence of it is an increase of quantity of population only for 2014 on 44700 persons.

Another from directions of increase of quantity of population of cities through creation of additional workplaces due to development of innovative economy and creative industries.

Borrowing of European experience is will be possibility to overcome a demographic crisis the cities of Ukraine.

Keywords: European experience, integrated development, demographic development, quantity of population, development of cities.

УДК 658:314

Григор'єва Олеся Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент.
Хадарцев Олександр Валентинович, кандидат економічних наук, доцент. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

Європейський досвід демографічного розвитку міст. Розглянуто сучасні європейські підходи до забезпечення зростання чисельності населення міст, основні шляхи та заходи, здатні суттєвим чином поліпшити демографічну ситуацію. Визначено можливість застосування європейського досвіду для подолання демографічної кризи в містах України.

Ключові слова: європейський досвід, інтегрований розвиток, демографічний розвиток, чисельність населення, розвиток міст

УДК 658:314

Григор'єва Олеся Владимировна,

кандидат экономических наук, доцент.
Хадарцев Александр Валентинович, кандидат экономических наук, доцент. Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка.

Европейский опыт демографического развития городов. Рассмотрены современные европейские подходы к обеспечению роста численности населения городов, основные пути и мероприятия, которые способны существенным образом улучшить демографическую ситуацию. Определена возможность применения европейского опыта для преодоления демографического кризиса в городах Украины.

Ключевые слова: европейский опыт, интегрированное развитие, демографическое развитие, численность населения, развитие городов.